

References

1. Bulah I.S., Dolinska L.V. Teacher-student: psychology of interpersonal interactions: teaching method. manual / I. S. Bulakh, L. V. Dolinskaya. - K.: National Pedagogical University named after. M.P. Dragomanov, 2005. - 106 p.
2. Kosovets V.I. Development of social activity of young people in conditions of socio-cultural environment of the village: author's abstract. Disforobtaining sciences. Step Cand. Ped Sciences / V.I. Kosovets; National Pedagogical University named after. M.P. Drahomanov - K.: National Pedagogical University named after. M.P. Drahomanova, 2009, p. 37.
3. Student self-government: experience, problems, prospect of development: Collection of abstracts and articles of the All-Ukrainian student's scientific-practical conference / answer. Ed. V. S. Kalyuzhny Zaporozhye: ZDIA, 2012. C. 9.
4. Slipchenko L.V. Socialization of the student's personality in the context of the development of self-governing structures of ZWO [Electronic resource] / L.V. Slipchenko // Visnyk of Zhytomyr University. Issue 2 (74). Pedagogical sciences. - 2014. - Resource access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_2_9.
5. Basilenko A.K. Self-management as a form of social activity of student youth [Electronic resource] A.K. Basilenko // Bulletin of the National Defense University of Ukraine 3 (40). The question of psychology. 2014 - Resource Access Mode: file:///D:/D0% A0% D0% B0% D0% B1% D0% BE% D1% 87% D0% B8% D0% B9% 20% D1% 81% D1% 82% D0% BE% D0% BB / Vnaou_2014_3_37.pdf

В статтє раскрыта роль студенческого самоуправления в социализации молодежи, которая является индикатором общественно-политических процессов в нашем государстве. Автор рассматривает понятие социализации, социальной активности личности, самореализации и характеризует виды, признаки социальной активности студенчества, возможности высших учебных заведений для самореализации будущего специалиста. Подробно останавливается на структуре и характеризует компоненты социальной активности студенческой молодежи: мотивационном, ценностном, эмоционально-волевом, познавательно-рефлексивном и динамическом.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, социальная активность, структура социальной активности студенческой молодежи, социальное воспитание, социализация.

Democratization applies to all strata of the population and various spheres of activity of Ukrainian citizens, and therefore it did leave out education. Student community reacts first to dynamic changes in society. Student community is an indicator of social and political processes in our state, which gives students the opportunity to more effectively influence on social life. Today, in higher education institutions of Ukraine, there are various student associations that represent the interests of students and promote the socialization of the individual. The purpose of the article is to analyze the role of student self-government in forming the social activity of students. Higher education carries out both direct and lat n socialization. In this way, the higher education contributes to the formation of the cognitive component of socialization. An important factor in the socialization of a person is the development of his social activity, which manifests itself in the behaviour of the individual and his activities. Student self-government provides wide opportunities for self-realization of a personality in various spheres: organizational, public, scientific, charitable, agitational and informational ones. The author believes that the structure of social activity includes the following components: motivational, value, emotional-volitional, cognitive-reflexive, and activity ones. Immediate demonstrations of social activity in student self-government are realized through its activity component. The criteria for the activity component are: the number of implemented social projects, the position in the bodies of student self-government or the desire to occupy a certain position or perform certain responsibilities in their own institution of higher education, the degree of participation in various areas of social activity within the higher education.

Key words: student self-government, social activity, the structure of social activity of student youth, social education, socialization.

УДК 37.01; 94 (477.87)

Кухарчук Ольга Степанівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ ЗАКАРПАТЦІВ З НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ: ПИСЕМНІСТЬ, ЗАРОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ЗНАНЬ, ОСВІТА

У статті представлені відомості про розвиток культурно-освітнього і суспільно-політичного життя краю за часів феодалізму: писемність, зародження історичних знань до XVIII ст., розвиток освіти, літератури, гуманітарних наук до середини XIX ст., культурних зв'язків закарпатців з населенням України.

Ключові слова: літургікони, мінеї, євангелія, псалтир, «покрайні записи», церковна книга, літопис.

Постановка проблеми. Давніми літературними пам'ятками XII-XVI ст., які дійшли до нас, були книги церковного вжитку: літургікони, мінеї, євангелія, псалтирі тощо. Окрема група пам'яток дає можливість простежити процес зародження історичних знань. Це: «покрайні записи» на церковних книгах, «учительні» євангелія, Гуцківський літопис тощо. В XII-XVII ст. з різних міст України, європейських країн на Закарпаття потрапляли інкунабули, рукописні та слов'янські друковані книги церковного і світського характеру, зокрема «Острозька біблія» Івана Федорова (1581 р.). Широкого поширення в краї набула середньовічна повість «Александрія», завезена з українських земель. Цей твір став своєрідним навчальним посібником з історії і географії. Особливо багато літератури, в тому числі і твори окремих письменників, вчених завозилися зі сходу у XVIII – першій половині XIX ст., що посилювало потяг закарпатців до освіти, їх жадобу до знань, підтримувало почуття духовної спільності зі східними слов'янами.

У статті подаються відомості про розвиток народної освіти в XVI – першій половині XIX ст., зокрема про розширення шкільної

мережі. Важливою подією в культурно-освітньому житті Закарпаття було відкриття в Ужгороді у 1793 р. на кошти населення першої учительської семінарії з українською мовою навчання. Відкриття середніх учбових закладів, де чимало предметів викладалося рідною мовою, було одним із засобів боротьби закарпатців проти латинізації та католицизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до історії Закарпаття завжди був неабияким. Минуле та сучасне краю, його майбутнє цікавили не лише населення Закарпаття, а й широкі громадськості України, Словаччини, Угорщини, Румунії тощо. Це й природно, оскільки історичні долі сусідніх країн завжди переплітались, і через їх історію розкриваються окремі сторінки власної історії Закарпаття.

Початок вивченню історії Закарпаття започаткували його уродженці, частина яких емігрувала, а частина залишалася тут, в Закарпатті. Перші праці з історії краю написали на рубежі XVIII-XIX ст. І. Базилович, І. Орлай, Ю. Гуца-Венелін та ін. Особливе місце серед них посідає праця М. Лучкая «Історія карпатських

русинів», що вважалася найбільшим дослідженням в даній області того часу. Віддав належне історії Закарпаття О. Духнович – найпомітніший серед вчених і громадських діячів XIX ст. [4].

Чимало писали про історію Закарпаття угорські та австрійські історики: Іштван Дендьеші (1629-1704), Габор Дойка (1769-1796), художники Імре Ревес (1859-1945), Михай Мункачі (1844-1900), Шімон Голлоші (1857-1918), історики Австро-Угорщини (1821-1890), Тиводар Легоцький (1830-1915), Антоній Годинка (1864-1946) та ін.

Окремі періоди історії Закарпаття, як стародавнього часу, так і феодалізму, досліджували такі вчені й громадські діячі, як А. Кралицький (описання архівів монастирів, публікація уривків Мукачівського літопису, історико-географічні описання комітатів), І. Сільвай, О. Митрак, Ю. Жаткович (становище русинів в Австро-Угорщині, розвиток культури). Хоч статті названих авторів і не є суто історичними дослідженнями, але порушені в них питання мають важливе значення для розуміння специфіки історії Закарпаття.

Для вивчення окремих питань історії Закарпаття, взаємин його населення з угорцями, румунами, словаками, зв'язків з Україною певне значення мають праці філологів. У дослідженнях мовознавців В. Німчука, Й. Дзендзелівського, П. Лизанця, П. Чучки, В. Добоша, І. Сабадоша, К. Галаса висвітлені питання розвитку мови і міжмовних контактів народів Карпаторуського регіону. Вчені науково обґрунтували думку, що діалекти Закарпаття – частина української мови, а їх словниковий фонд збагачує мовознавство як науку [4]. Літературознавці В. Микитась, О. Мишанич, П. Лісовий, Т. Чумак, Ю. Сак, М. Зимомеря простежили шляхи становлення літератури Закарпаття.

Мета статті: обґрунтувати особливості культурно-освітніх зв'язків закарпатців з населенням українських земель щодо писемності та освіти.

Результати дослідження. З розвитком феодальних відносин на Закарпатті, як і в Київській Русі, розвивається культура, зокрема писемність. Її поява пов'язана із прийняттям християнства. Оскільки тут не було окремого державного об'єднання, то і не видавалися офіційні документи, які б відбивали соціально-економічне становище. Тому давніми літературними пам'ятками були книги церковного вжитку: літургікони, мінеї, євангелії, псалтирі, тощо.

Найдавніші закарпатські писані пам'ятки, які дійшли до нас, відносяться до кінця XII, а переважно до XIII-XVI ст. Тут у першу чергу слід назвати написані на пергаменті Мукачівські та Імстичівські уривки з євангелій та міней. Досить цікаве «Мукачівський псалтир» і «Ужгородський півустав», «Остромирово євангеліє». Цінними пам'ятками писемності XV-XVI ст. є «Ужгородська празднична мінея», «Требляньський пролог», «Торунський збірник», а також євангелія, тріоди, октоїхи, літургікони та інші рукописні богословські книги. Одне з євангелій XVI ст., знайдене в Ужгороді, умовно називається «московським», оскільки, мабуть, завезено із Москви [8].

Характерно, що названі пам'ятки культури, написані традиційно давньоруською мовою з домішками церковно-слов'янської містять велику кількість слів живої народної мови. До XV ст. належать і окремі пам'ятки світової писемності, зокрема дарчі грамоти, в яких є багато своєрідних закарпатських діалектизмів. Подібні грамоти, але без цих діалектизмів, зустрічаються повсюдно на Русі, аж до Новгороду і Пскова [1].

Відзначимо, що наприкінці XV ст. на Закарпатті проникали перші слов'янські друковані книги, видані у Кракові Швайпольтом Фіолею («Осьмогласник», «Часословець»), праязкі видання білоруського діяча культури Георгія (Франциска) Скорини («Біблія русская...» та ін.) та книжки сербських діячів культури Божидора і Вікентія Буковичів, видані у Венеції («Сборник», «Молитвенник» тощо). Серед закарпатців великою популярністю користувалися видання російського першодрукаря Івана Федорова, зокрема його славнозвісна «Острозька біблія» (1581р.) [9].

Наприкінці XIX ст. були опубліковані з відповідними

коментарями такі «учительні євангелія»: Няговське, Скотарське, Ізське, Данилівське, Сокириницький збірник, Углянський збірник «Ключ», Поляно-Кобилянська Тріодь 1561р. Всі вони, звичайно, богословського характеру, однак відбивають і деякі сторони господарського та політичного життя нового часу.

Так, у Данилівському євангелії XVII ст. відбито нахил селянства до садівництва. Це, зокрема, видно з таких слів: «Чом видиш, газда о дерево садовое имеет старания, окопует его, обрізует, нахилият, чтобы хосново было і чтобы урожай добрий принесло». В іншому місці автор вислови своє занепокоєння засиллям латинізації: «Можеш то каждый розуміти, видячи, што ся дієт межі нашим народом руским; ижгосподь-богузьял у них царство і панство, а придал латинь, котрыи своїх учителей чествует і им потребности і заслуги платят яко учителям і слугам божим» [15]. А ось і коментар І. Франка до цього уривку: «Як бачимо, автор уміє вдарити навіть у патріотичну струну, коли йому того треба і, очевидно, числить на симпатичний відгук у серцях слухачів» [15].

На Закарпатті в XVII ст. широкого поширення набула повість «Александрія», завезена з українських земель. Вона створена грецькою мовою у II-III століттях. На Русі перекладена в XI-XII ст. у XV-XVIII ст. поширилась перероблена, так звана сербська редакція повісті. Рукописні списки її на українських землях поширювалися до початку XX ст. Повість «Александрія» використовувалася в краї як підручник для навчання дітей, неодноразово переписувалася і тому відома під назвами «Ужгородський, Пістрялівський і Тишківський рукописи». У свій час Тишківська «Александрія» стала предметом скрупульозного дослідження [10].

Цікавою є доля Пістрялівського рукопису «Александрія». У цьому списку вміщено такий покрайній запис: «написана бисть книжница сія от Мукачева недалеко, только една миля... Писал благої скусний младенец Ілья Беркович родом от Верецки, когла учил хлопці в Пістрялові у Василя Филипа». Виходить, що сільський учитель для селянських дітей переписував цю книгу.

У повісті давалися основні поняття з історії стародавнього світу, опис Македонії, Єгипту, характеризувалася військова діяльність короля Греції Філіпа, походи Олександра Македонського, його війна з перським царем Дарієм. Автор «Александрії» добре знав легенди про Олександра Македонського і одну з них наводить у розділі «О смерті Нектанова, от которого мудрости Александр учился и от которого ся страху зачав». Тут же описано і ряд природних явищ. Автор «Александрії», звичайно, людина релігійного світогляду і вважає неминучість кінця світу, і пояснює це так: «бо уже дурного потопа видного не будет, уже бо пред страшним судом затопит бог світ потопом огненным... и вшиткозгорит» [10].

Першою спробою більш-менш широкої подачі текстів давньої літератури Закарпаття є збірник творів письменників дорядяньського Закарпаття «На верховині». Упорядкований та підготований доктором філологічних наук О. Мишаничем. Його перу належить також монографічне дослідження давньої літератури Закарпаття. За підрахунками вчених на Закарпатті знайдено кількості рукописів і друкованих руських книг з XVII-XVIII ст., які описані і прокоментовані відомим літературознавцем, доктором філологічних наук В. Микитасем та які зберігаються у Фондах бібліотеки Ужгородського університету і Закарпатського обласного краєзнавчого музею [8].

З розвитком продуктивних сил Закарпаття зростає і потреба не лише у збільшенні кількості книг, а й у підвищенні загальної духовної культури населення. Одним з найстаріших монастирів був Грушівський, який за деяким твердженням, на початку XVII ст. став резиденцією Румунських православних єпископів. Про існування цього православного монастиря свідчить дарча грамота від 1-го травня 1404 р., за якою сини воеводи Баліци (Балки)-Дмитро і Олександр передали йому три села і право розпоряджатися на всій території цих сіл. Текст грамоти дослівно звучить так: «...три села монастирю і один млин. Єдно село Тересь, а друге Кривич, а третє Крушево і млин, що є на землі Долгопольской на Сопунки,

гдепадает Сьпынца у Тису, да служить монастиру... А тия села дадошпред ними и на наше віданіє і с полем, и с лісом, и с водою, и с всема прижитком да будут монастиру» [11]. Грамота важлива і тим, що в ній подано давні назви трьох закарпатських сіл: Тересь (Тересва), Кривич (Крива), Крушево (Грушево), сьогодні всі Тячівського району. За своїми мовними особливостями грамота 1404р. досить близька до древньоруських і молдавських грамот XIV-XV ст. написана вона не румуном, а закарпатським українцем.

Важливою особливістю культурного життя монастирів була наявність при них друкарень. Багато дослідників історії Закарпаття, зокрема А. Балудянський, А. Кралицький, допускають, що така друкарня діяла і при Грушівському монастирі ще на початку XVIII ст. А деякі навіть висловлюють думку про те, що в ній видавав книги Швайпольт Фіоль-білоруський друкар, який прибув у ці краї, рятуючись від переслідування краківського єпископа. На жаль, ніхто не навів документів про існування друкарні, не відшукано жодної книги, виданої тут. Це стало підставою для деяких дослідників заявити, що «Грушівську друкарню треба одправити в царство казок», для інших що «на вопрос о существовании типографии в Грушевском монастыре в XVIII ст. следует ответить утвердительно» [13]. Недоведеним залишилося це питання і на сьогодні. Друковані книги церковно-слов'янською і українською мовами, що були у вжитку на Закарпатті завозилися сюди з України і Росії. В краї друкарні з українським шрифтом було відкрито значно пізніше - 1863р. в Ужгороді.

У зв'язку з дороговизною і відсутністю паперу освічені люди записували важливі події на полях рукописних і друкованих книг. Цей спосіб запису дістав назву - покрайні записи. Таким чином, до нас дійшли різноманітні відомості тогочасного життя - про погоду, урожай, хвороби, голод тощо. Ось один з таких записів: «Такое літо сухое, что мелей тай овес, трава, вшитко в суші погоріло. І за тим зима така суха, что марга гибла без води..., а потоки вшидко переслохли» [17]. Через покрайні записи Острозької біблії, знайденої в селі Бедевлі Тячівського району, є таке повідомлення: «1710р. шашка (саранча) вийшла біла в Мараморші, глад бил велик., множество народа померло и розийшовся наруд. В мор великий померло всіх душ із дітьми у Бедевлі 300» [11].

Зустрічаються відомості про інфляцію грошей. В записі, знайденому в селі Золотарьово Хустського району про це говориться так: «...стулко гроши било, як трави, у одной баби, тулко било, что у другий раз у газди авадь у пана тулко не било». І далі йде перелік цін різних речей. Цікавими є їх назви: «холошині, криسانی, постолі, чоботи»; категорії працюючих: «копачник, косар...» [11]. На рукописному євангелії з Великих Ком'ят під 1648 роком є записи про героїчні битви та успіхи козацько-селянських військ у період визвольної війни українського народу. Ось його заміст: «По смерти великого іменем короля Владислава польського ізвасвали козаки Польшу. Почали палити вароші і села от ріки Дніпра од славного Києва і ляхов истинати... аж до ріки Вісли. Старшому козакові ім'я було Хміль» [11].

Цікавою є невелика записка латинською мовою, яка була знайдена в селі Гукливе (Воловецький район) під назвою «Про походження поселення Гукливе» й опублікована в 1929 р. Вона, на думку дослідників, була написана у XVIII ст. місцевим православним священиком. Її автор з великою любов'ю описує красу природи рідного краю. А наведені назви сіл і міст, сусідніх із Закарпаттям держав, свідчить про непогану обізнаність з географією. Назву поселення Гукливе автор виводить від гуркотливого, стрімкого потоку, що протікає через нього [18]. Автор записки хотів залишити нам відомості про виникнення поселення на Гукливе, але з жалем зізнається: «Хто й коли вперше почав заселяти це поселення - точно не відомо» [18]. Але він певен у тому, що заселення здійснено людиною, яка любила ліси і мисливство (полювання). Можливо від прямої відповіді на це питання автора утримували якісь обставини, бо рукопис обривається на словах: «Але аби разом сказати те, що я хочу» [18].

Та справжнім свідченням зародження і розвитку історичних

знань на Закарпатті XVIII ст. є «Гукливський літопис». Уривки з цього літопису вперше були опубліковані О. Петровим у 1893 р., а повний його текст – Я. Стрипським у 1911р. Ця місцева літописна пам'ятка була знайдена в тому ж селі Гукливі під назвою «Новішая яке случишася». Вона починається описом подій з 1660 до 1760 р. з перервами, а з 1780 до 1830 р., записи ведуться послідовно рік за роком. Більшість з них українською мовою зробив місцевий священник Михайло Григаші. Записи характеризують, зокрема, природні умови та становище селян.

Ось один з таких записів: «1660р. Зима біла твердая, сніг упав великий, так, же люди дорогу у ліс протоптати не могли... Люди в недостатку солому хижі, стодолі геть подерли марзі... не било шпосіять. Люде з голоду пухли і в Мараморші із голоду умираючи, а ще правда сть і издихлятину ілі... і того року літо било мокрое і студеное, врожаї слабиі. Того ж року вівці, корови, коні на мотилицю коло Тиси вигибли найпаче їдючи морозовату тенгерицю. Того ж року люде їли січку, жаливу, ріпницю, кромплывину. Сівба погоріла, у Дебрецені і поза Тису по 12 золотих німецьких єден кобель жита платити... угорська земля зерно возила собі раде виживленія і єденкобель жита платила по 5 золотих ринських, яко і по 6 у Галиції» [2].

Звичайно, не кожен міг заплатити таку ціну, і багатьох селян чекала голодна смерть. Взагалі літопис дає цікаву інформацію для роздумів. Тут є згадки про перебування на Закарпатті Ференца Ракоці II, зимування на Верховині курців (учасників визвольної війни угорського народу проти габсбургських завойовників в 1703-1711 роках), про посилення варті на кордоні у зв'язку з загостренням відносин між Росією і Польщею в другій половині XVIII ст. - вартя такою була, що «лем птах перелітав через Бескид» [2]. Автор підмітив і загострення відносин між Росією і Австрією з одного боку та Туреччиною з другого: «Цар Римський Іосиф Второй и Павел Московский на противу царя Турецкого повсталивоевати... Турка до Мукачева близ тысяча приведено било, которіи поймав цар Іосиф, Москва і еще більше бодрость із турка уробив». Тут відбито і антинародну внутрішню політику австрійського уряду, зокрема незадоволення селянських мас діями Йосифа II в аграрному питанні, повідомивши про його смерть, автор пише, що «угорська земля всі его декрети попалила, нумера з хиж постісувала, книги мірськіє попалила» [2].

Цікавими є замітки з приводу подій в Росії і Угорщині в кінці XVIII ст., характеристика заходів, які вживалися угорським урядом з метою запобігати поширенню ідей французької революції 1789-1794р. Повідомляючи, що «цария Московська Екатерина померла», автор пише «и тогожде року в Угорской земли цілоє літо немеші ізобрали били лагри (табори), муштровалися і напроотиву француза готовилися, але лиши келчик уробили і розійшлися без усякого хосна» [2]. Про досить високу компетентність автора у міжнародних подіях і доброзичливе ставлення до Росії свідчить його радісне повідомлення про розгром французів під Москвою 1812р.: «1813 р. Москва француза голодом і землею в полях при Москві цілу армадію заморозив и так его нагнав до французької земли». А далі описуються закордонні походи російської армії, зокрема події в Італії «Року 1813 в Тальянській земли француза москаль і німець множество убив біля вороша Липсїї». І останній запис від 1830-го року повідомляє про холеру в Росії [2]. В літописі 7 разів зустрічаються записи про голод, хвороби і інші біди, і які буквально косили населення. Гукливський літопис поставлений І. Франком в ряд важливих пам'яток XVIII ст. [15].

Відома ще одна літописна записка, яку зробив Ю. Вусяник, парох у Вишнім Шараді. Автор в основному описує метеорологічні і господарські явища з 1770-1789 р. Але, подібно до Гукливського літопису, тут відбито невдоволення народу внутрішньою політикою Йосифа II. «Навіть угорські пани зраділи смерті», – говорить автор, і якраз почалися уєдно зберати на світ і почали із всіх міст виданим царем книги, декрети, списки ім'ялярні каталоги в нікотрих столиях огнем палити і кликали: «Йосифе, смотри тепер, аж єсть на небі, от туду поникай, аж єсь у пеклі і вутам натігайся, бо твои

вумаскиду запущени.» Про голод і дорожнечу автор сказав: «завару, боже, од таких времен». В літературі згадується і Мукачівський літопис, в якому описані події починаючи ХУ ст. Першим про цю пам'ятку у 1874р. повідомив А. Кралицький. Однак О. Петров у 1893р. зробив висновок, що самої ж хронології не збереглося. А в 20-х роках інтенсивну роботу по її пошуку провів Ф.Тихий. Він шукав оригінал в окремих осіб у бібліотеках монастирів але безрезультатно. Висновок його – Мукачівський літопис не існував [14].

До нас дійшли і писемні пам'ятки, що містять в собі важливі принципи загальнолюдської моралі. Однією з них є «Наговські поучення» з середини ХУІІІст. (1757-1758 рр.). Опублікував і прокоментував цю пам'ятку О.Петров в 1914-1923 рр., назвавши її «Первым рукописным пам'ятником карпато руського нареченя», оскільки написана вона чистою народною мовою. Тут, звичайно, відсутня характеристика соціально-економічного і політичного становища краю, не описується і його історичне минуле. Автор пропагував у цій пам'ятці моральні принципи людського співжиття.

Ось деякі з них: «Неупивайся ніколи, ані найбурише коли постишиш чом много злого діла у пиянстві. І не гріши у переці родителю своїм і кождому, кто ест бурший...честуй кождого і служи до смерті кождого. Не держи ненависть, та й гнів, та й вражду, та лиху дяку, нікому не лай, нікому не давай раду лихую, та й не був товариш кривди, та й не сважайся ні з ким, та й не держийся твердий, алі милостивий іко кождому...тай не бесідуй слова глупии і порожнии... І не бий, не убивай, та й не сороми; не будь ненавистлив, не чини злое, не кради, не розбивай, не чалуй,не перепущай дорого, не упродаже не укупили... І не хвалийся, і не радуйся, соромови другого не будь лицемірем» [12].

Цікаво знати в яких умовах духовенство розвивало своє «розумове життя». Один із його представників церковної еліти описує так: «становище угро-руського духовенства в ту епоху було вкрай важке і безвідрадне» [7]. Принижене і убоге, а нерідко

підлягало навіть тілесним покаранням, при чім вони не одержували, подібно католицькому духовенству певні доходи, а тільки випадкові зовсім невеликі подаяння...так що повинні були перебиватися, головним чином, важким землеробством. Недивно тому, що в таких неможливих умовах суцільної освіченості, рабства і нужди, і моральний стан духовенства був дуже низький, і не рідкими були в його середовищі випадки моральної розпущеності, марновірства, пияцтва, бійок, крадіжок» [6]. За цих умов вищезгадані писемні пам'ятки були іскорками, які все більше освітлювали дорогу до знань,з акладали основу розвитку культурно-освітнього життя нашому краї. Особливо слід пам'ятати такий висновок Великого Каменяря: «Але що є справді нове і цінне в тих оповіданнях і поученнях,так є їх мова – проста народна...» [15].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Значний інтерес до історії Закарпаття, до його минулого і сучасного зростає сьогодні. Дух нового політичного мислення, розкріпачення думки, поглиблення процесу демократизації, розвиток незалежної української держави викликають підвищену увагу до минулого, до перспектив майбутнього України. У наш час набагато гостріше ставляться питання, хто ж ми насправді, кому належимо, яка історична доля краю, хто був поруч з нами на історичному шляху, хто допомагав розвиватись, а хто гальмував розвиток, прикриваючись нерідко фразами захисту інтересів трудящих, які взаємини між населенням по обидва боки Карпат.

Сподіваємося, що наведені у статті матеріали послужать доказам на підтвердження того, що закарпатоукраїнці в умовах іноземного поневолення не тільки зберегли свою мову, культуру, а й внесли вагомий внесок у світовий історичний процес, збагативши його зміст. У той час Закарпаття дало світові цілу плеяду яскравих особистостей, які не тільки підняли на новий щабель розвиток освіти й науки в краї, а й внесли свою лепту у зміцнення дружніх зв'язків українського народу з угорським, словацьким, чеським та іншими народами.

Список використаних джерел

1. Бідзіля В. І. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери / В. І. Бідзіля. – Київ, 1971. – 166 с.
2. Біленький Я. (Г.Стрипський). Угроські літописні записки // Записки наукового товариства Шевченка / під ред. М. Грушевського. – Львів, 1911. – Кн.ІV. – С.54 –82 с.
3. Грушевський Михайло. Історія України – Руси / Михайло Грушевський. – Львів, 1904. – Т.1. – 105 с.
4. Данилюк Д. Д. З історії заселення та розвитку культури Закарпаття в добу феодалізму (до середини ХІХ ст.) / Д. Д.Данилюк, В. І. Ілько– Ужгород. – 1990. – 71 с.
5. Енциклопедія Закарпаття : визначні особи ХХ ст. / редкол. : В. В. Бедь, М. М. Ганич, О. Д. Довганич та ін. ; Закарпат. обл. осередок наук. т-ва ім. Т. Шевченка, Карпат. ун-т ім. А. Волошина. – Ужгород : Гражда, 2007. – 400 с. : іл.
6. Кондратович І.М. Очерки из истории Мукчевской Епархии / И.М. Кондратович // Карпаторусск. зборник. - Ужгород, 1930.– 97 с.
7. Кралицький А. Список монастирей чина св. Василя Великого / А. Кралицький // Научный зборник Галицько-руської матици. - Вып.1.– Львов, 1865.– 52 с.
8. Микитась В. Давня література Закарпаття / В. Микитась. – Львів, 1968. – 78 с.
9. Падяк В. Нарис історії карпаторусинської літератури ХVІ-ХХІ ст. / Валерій Падяк; Дослідний центр карпатознавства. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – 204 с.
10. Панькевич І. Тишівська «Александрія» з початку ХVІІІ ст. / І. Данькевич // Науковий збірник товариства «Просвіта». – Ужгород, 1922.– 108 с.
11. Панькевич І. Покрайні записи на підкарпатських церковних книгах / І. Панькевич // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді за 1928-1929 рр. – Ужгород, 1929. – 157 с.
12. Пеняк С. І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIIIст. / С. І. Пеняк. – К., 1980. – 179 с.
13. Стрипський Я. Чи була друкарня в Грушові? / Я.Стрипський // Зоря. Часопис Подкарпатського общества наук, Рочник II. -1942. – Ч. 1-2. – 34 с.
14. Тихий Ф. Замітки до Мукачівської літописі з ХУ віку / Ф. Тихий // Науковий збірник товариства «Просвіта». – Ужгород, 1922. – 111 с.
15. Франко Іван. Данилівське (угроське) учительне Євангеліє/ Іван Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 32. – 241 с.
16. Шандор В. Закарпаття, історико-правовий нарис від IX ст. до 1920 р. / Вікентій Шандор. – Нью-Йорк, 1992. – 292 с.
17. Яворський Ю. А. Исторические, личные, вкладные и другие записи... / Ю. А. Яворський //Науковий збірник товариства «Просвіта» за 1931 р. – 197 с.
18. Яворський Ю.А. Старая латинская записка о с. Гукливай / Ю. А. Яворський // Карпатский світ. – Ужгород, 1929. – №9-10. – 738 с.

References

1. Bidzil V.I. (1971), Istoriia kultury Zakarpattia na rubezhi nashoi ery [History of culture of Transcarpathia at the turn of our era], Kiev, 166 s.
2. Bilenko Ya (G. Stripsky) (1904), Uhrorusski litopysni zapysky. Zapysky naukovohto tovarystva Shevchenka [Ugrian-Rusyn chronicles. Notes of Shevchenko Scientific Society], Lviv, pp. 73-82
3. Hrushevsky Mikhail. History of Ukraine. Rusy [History of Ukraine. Rusy], Lviv, T.1., 105 s.

4. Daniluk D. D., Ilko V. I. (1990), Z istorii zaselenia ta rozvytku kultury Zakarpattia v dobu feodalizmu (do seredyiny KhKh st.) [From the history of settling and developing the culture of Transcarpathia in the era of feudalism (until the middle of the nineteenth century)]; Uzhgorod, 71 p.
5. Entsiklopediia Zakarpattia : Vyznachni osoby KhKh st. [Encyclopedia of Transcarpathia: Prominent persons of the twentieth century] (2007), rare.: V.V. Bed, M. M. Ganich, O. D. Dovganich and others; Transcarpathian region a branch of science. T-va them. T. Shevchenko, the Carpathians. Un- them. A. Voloshina, Uzhhorod: Grazhda, 400 p.
6. Kondratovich I. M. (1930), Ocherky yz ystoriy Mukchevskoi Eparkhyy [Essays from the history of the Mukchev Diocese], Karpaturisk Collector, Uzhhorod, 97 p.
7. Kralitsky A. (1865), Spysok monasturei chyna sv. Vasyliya Velykoho [List of monasteries of the Order of St. Basil the Great], Scientific collection of the Galician-Russian mother-faces., V.1, Lviv, 52 p.
8. Mykytas V. (1968), Davnia literatura Zakarpattia [Ancient Literature of Transcarpathia], Lviv, 78 p.
9. Padyak V. (2010), Narys istorii karpatorusynskoi literatury KhVI-XXI st. [Essay on the history of Carpatho-Rusyn literature of the 16th-21st centuries]; Research Center for Carpathian Studies; Uzhgorod: Vitya V. Padyaka, 204 p.
10. Pankevich I. (1922), Tyshivska «Aleksandriia» z pochatku KhVIII st. [Tishivska "Alexandria" from the beginning of the eighteenth century]; Scientific collection of the company "Prosvita"; 108 p.
11. Pankevich I. (1929), Pokraini zapysy na pidkarpatskykh tserkovnykh knyhakh [The last records in Subcarpathian church books], Scientific collection of Prosvita Society in Uzhhorod for 1928-1929, Uzhgorod, 157 p.
12. Pennyak S.I. (1980), Rannoslav'ianske i davnoruske naselennia Zakarpattia VI-XIII st. [Early Slavonic and Old Russian population of Transcarpathia VI-XIII centuries]; K., 179 s.
13. Stripsky Ya. (1942), Tsy bula drukamia v Hrushovi? [Qi was a printing house in Hrusov?]; Zorya, A Journal of the Subcarpathian Society of Sciences, Rosnik II, Ch. 1-2., 34 s.
14. Tykhyi F. (1922), Zamitky do Mukachivskoi litopysi z KhU viku [Notes to Mukachevo Chronicle of the 19th Century], Scientific collection of Prosvita Society. - Uzhgorod, 111 p.
15. Franco Ivan. Danylivske (uhoruske) uchytelne Yevanheliie [Danylivske (Ugrian-Rusyn) teaching gospel], Collected Works in Fifty Volumes, T. 32., 241 p.
16. Shandor V. Zakarpattia, istoryko-pravovyi narys vid IKh st. do 1920 r. [Transcarpathia, historical and legal essay from the IX century. till 1920], New York, 292 p.
17. Yavorsky Yu. A. (1931), Ystorycheskye, lychnye, vkladnye y druhye zapysy... [Historical, personal, deposit and other records]. Scientific collection of Prosvita Society for, 197 p.
18. Yavorsky Yu.A. (1929), Staraiia latynskaia zapyska o s. Huklyvoi [The Old Latin Note on Huklyvoi], Karpatsky world. Uzhgorod, No. 9-10., 738 p.

В статье представлены сведения о развитии культурно-образовательной и общественно-политической жизни края во времена феодализма – письменность, зарождение исторических знаний в XVIII в. Развитие образования, литературы, гуманитарных наук к середине XIX в., культурных связей закарпатцев с населением Украины. Давними литературными памятками XII-XVI вв., которые дошли до нас, были книги церковного обихода: литургикон, миней, Евангелия, псалтыри и тому подобное.

Ключевые слова: литургикон, миней, Евангелия, Псалтырь, «покрайние записи», церковная книга, летопись.

The article presentst the information on the development of the cultural-educational and socio-political life of the land during the feudal times, that is the writing, the origin of historical knowledge to the eighteenth century, the development of education, literature, humanitarian sciences until the middle of the nineteenth century, the cultural connections of the Transcarpathians with the population Of Ukraine. Theancientliterarymemorialsofthe 12th-18th centuries that came to us were books of churchuse: liturgical, mines, gospels, psalteries, etc. A separate group of memorial smakes it possible to trace the process of the origin of historical knowledge. Theseare: "thelastrecord" inchurchbooks, the "teaching" ofthegospel, theHuklivskyChronicle, e.t.c. In the XII-XVIII centuries incunabulas, manuscripts and Slavic printed books of church and secularature, including the Ostroh Bibleby Ivan Fedorov (1581), cametoTranscarpathiafromdifferentcitiesofUkraineand European countries. Especially a lotofliterature, including the works of individual writers, was imported from the eastinthe 18th – the firs thalf of the19th century, which intensified the attraction of Transcarpathians toeducation, their thirst for knowledge, andsupported a sense of spiritual fellowship with the Eastern Slavs. Thearticledeals with the information on the development of public education in the16th – the first half of the19th century, in particular the expansion of the school network. Along withchurchschools, incitiesandlargevillages, thenumberof «Russian» folkschoolsgrew. An important event in the cultural and educational life ofT ranscarpathia was the establishment in Uzhhorodin 1793 of the first teacher's seminary with the Ukrainian language of instruction at the expense of the population. The opening of secondary schools, where a lot of subjects were taught in the native language, was one of the means of combating Transcarpathians against Latinization and Catholicism.

Key words: liturgical, mines, gospel, psalter, «lastrecords», churchbook, chronicles.

УДК 378:36 (477) (091) «195/201»

Лакатош Мар'яна Олександрівна,
аспірант,

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (СЕРЕДИНА XX СТ. - ПОЧАТОК XXI СТ.)

У статті здійснено короткий аналіз стану дослідженості проблеми розвитку вищої аграрної освіти України у період з 50-их рр. XX ст. до початку XXI ст. У період перебування України у складі СРСР її аграрна освіта досліджувалася як невід'ємна складова системи вищої аграрної освіти радянського союзу і її ефективність та результативність були значно заідеологізовані, хоча повністю перекреслювати певний позитивний досвід підготовки фахівців для аграрного сектору не можна. Автором також зазначено, що у працях радянського періоду мало уваги зверталось на аналіз якості навчальних планів, програм підготовки фахівців-аграріїв, організації освітнього процесу, практичної підготовки, форм, методів та прийомів навчальної роботи викладачів. В умовах незалежності України проблема підготовки фахівців для аграрного сектору значно актуалізувалась.

Ключові слова: аграрна освіта, заклади вищої освіти, соціалізм, підготовка фахівців, кількісні показники, безкоштовність освіти та соціальна рівність, протиставлення закордонному досвіду, незалежна Україна, якість підготовки, реформування.